

Zpravodaj Tekovského múzea v Leviciach č. 1, 1962

OBSAH :

Ján Beňuch :	Tekovské múzeum a jeho úlohy	s. 1-2
prof. Ján Kováčik :	Andrej Kmet' a Levický okres (k 120 výročiu jeho narodenia)	s. 2-4
prof. Ján Kováčik :	Pamiatke Pavla Huljáka	s. 4-5
Pavol Behula :	Cechové pamiatky v Tekovskom múzeu	s. 5-9
Jozef Žitňanský :	Prvomájové bojové tradície levického ľudu	s. 9-10
Jozef Melicher :	Literárne pamiatky Levického okresu	s. 10-14
Ján Beňuch :	Vlastivedná práca v našom okrese	s. 14-15

Ú V O D

Naše múzeum bolo založené v roku 1927 ako Mestské múzeum mesta Levíc. Roku 1952 bolo premenované na Okresné vlastivedné múzeum s pôsobnosťou na celý bývalý okres Levice. Pri územnej reorganizácii okresov v roku 1960 sa názov Okresné vlastivedné múzeum ruší, ale pôsobnosť múzea sa rozširuje o pribudnuté obce z bývalých okresov Šahy, Želiezovce, Šurany, Vráble a Zlaté Moravce, čiže charakter múzea sa nemení — mení sa len jeho názov na Tekovské múzeum v Leviciach.

Aj práca múzea bola tak zameraná, ako sa menila jeho pôsobnosť. Do roku 1952 bola práca zameraná len na zber materiálu mesta Levice a jeho najbližšieho okolia. Po roku 1952 sa prieskum a zber materiálu zameriava na celé územie okresu, čo sa ukazuje aj pri expozíciách zbierok. Práca bola však v týchto rokoch viac-menej náhodilá, a to z rozličných príčin: jednak z nedostatku skladovacích a výstavných priestorov a jednak z nedostatku zariadenia, ktoré je našou bolesťou i dodnes.

Rok 1961 je v našej práci slubnejší. Máme slušné depozitáre, končia sa opravné práce vo výstavných priestoroch, koncom tohto roku nám dodajú nové vitríny, takže v krátkom čase budeme môcť expozíciu zbierok rozšíriť. Nateraz máme výstavu zbierok v štyroch miestnostiach. V prvej

miestnosti je expozícia minerálno-geologická, v druhej miestnosti krátka história. V ďalších dvoch miestnostiach na 12 paneloch je inštalovaná výstava Robotnícke hnutie a prvé roky budovania socializmu.

Práca v roku 1961 sa začala prevádzať na základe stanoveného plánu. Hoci sa nám niekedy stanovený plán nedarí dodržať, vidieť už v našej práci určitú systematičnosť, ktorá doposiaľ nebola.

Riaditeľstvo múzea si zaplánovalo vydávať neperiodickú tlač, v ktorej by informovalo naše občianstvo o práci múzea a jeho úlohách do budúcnosti. Naš „Zpravodaj“ bude vychádzať podľa potreby a bude prinášať zprávy o rôznych archeologických vykopávkach v našom okrese, o najnovších zbierkach spoločenských a prírodovedných vied. Ďalej budeme na stránkach „Zpravodaja“ prinášať články z histórie nášho okresu a mesta. Budeme Vás oboznamovať s prírodnými, historickými a národopisnými pamiatkami okresu.

V tomto čísle Vás oboznámime s Tekovským múzeom a jeho úlohami, s cechovými pamiatkami Tekovského múzea, s prvomájovými bojovými tradíciami levického ľudu a literárnymi pamiatkami levického okresu.

TEKOVSKÉ MÚZEUM A JEHO ÚLOHY

Prvé pokusy o záchranu historických, umeleckých a prírodných pamiatok sa robili u nás už v 18. storočí. K vzniku a zakladaniu múzeí došlo však až v I. štvrtročí 19. storočia v Čechách a na Slovensku len v II. polovici toho istého storočia. Založenie tunajšieho múzea sa dátuje o veľa neskoršie až na začiatok 20. storočia. Založilo ho mesto Levice v r. 1927 zo zbierok profesora Kréka a vedúceho pošty Nécsyho, a ako také slúžilo len pre zbierky mesta Levíc. Túto funkciu plnilo až do roku 1953. V roku 1953 sa zberná oblasť tunajšieho múzea rozširuje na územie celého okresu. Pracovníci múzea zamerali svoju prácu na záchranu pamiatok ešte s väčším elánom, nakoľko od roku 1953 pracovali už dvaja na miesto jedného pracovníka. Táto práca sa ešte zintenzívnila príchodom tretieho pracovníka.

Výsledkom tejto zberateľskej činnosti je, že v našom múzeu máme veľké množstvo zbierkových predmetov a môžeme smelo prehlásiť, že je to len menšia časť zbierok, ktoré ešte majú pracovníci zozbierať. Terajší zber je zameraný na záchranu národopisného materiálu, ktorý sa na našich ob-

ciach stráca a pomaly mizne zo života nášho ľudu.

Dôležitosť vlastivedných múzeí so zbernou oblasťou celého okresu, do ktorých svojou náplňou patrí aj naše múzeum, vyplýva z náplne doby, ktorú prežívame, i z ďalekosiahlych cieľov ku ktorým prichádza pokrokové ľudstvo dnešných dní. Žijeme v historickom období svetového zápasu o mier a zaistenie podmienok pre vybudovanie nového spoločenského poriadku. Prežívame dobu veľkej prestavby. Budujeme novú socialistickú spoločnosť a tu i múzeá v rámci novej organizácie dostali významné úlohy.

Naše Tekovské múzeum má za úlohu vykonávať všestranný vedecký výskum vo svojej zbernej oblasti (územie celého okresu) zbierať, uchovávať, vedecky spracovávať a vystavovať doklady o vývoji prírody a ľudskej spoločnosti. Celou svojou činnosťou o prírode a historickej minulosti svojej oblasti — okresu, ako i o vývoji a úspechoch dosiahnutých v socialistickej výstavbe. Má tak prispievať k zvyšovaniu úrovne všeobecného vzdelania obyvateľstva, k šíreniu materialistického svetového názoru a k výchove socialistického vlastenectva.

Z toho vidieť, že dnešné naše múzeum má dnes svoj ustálený program a poslanie, ako z hľadiska vedeckých, tak aj osvetových potrieb. Pracovná náplň dnešného múzea na základe týchto potrieb je rozmanitejšia a čo do množstva a kvality výkonnov i o veľa náročnejšia. Základnú pracovnú náplň múzea môžeme rozdeliť na:

1. činnosť vedecko-výskumnú,
2. činnosť zberateľskú,
3. činnosť expozično-dokumentárnu,
4. činnosť osvetovú.

Výskumno-záchrannú prácu sme tohoto roku prevádzali na záchranu archeologických dokumentov. V Ipeľskom Sokolci sme odkryli slovanské radové pohrebište, kde sme našli ľudské kostry a niekoľko hlinených nádob z mladšej doby slovanskej, ktoré dokumentujú dávne osídlenie Slovanov v Poipľi. Črepový materiál nájdený v obci Kvetná pri odkrývaní kultúrnych vrstiev nám tak isto dokumentuje osídlenie Slovanov v našom okrese.

V Tlmačoch sme robili záchranný výskum na sídlisku Lípnik a v priestore závodu S. M. Kirova. Prinesený materiál zo sídliska pochádza z mladšej doby kamennej a materiál z priestoru závodu nám dokumentuje osídlenie z mladšej doby železnej. Výskum v Želiezovciach nepriniesol žiaduci výsledok. Okrem nálezu kultúrnych vrstiev sa nenašiel žiadny materiál.

Výskumno-záchranné práce sme prevádzali i v meste Levíc, Komenského ulici, kde robotníci pri prevádzaní kanalizácie narazili na hlinené nádoby. Po očistení hlinených hrncov sme zistili, že sú výrobkami Kelto, ktorí boli na našom území 700—400 rokov pred našim letopočtom.

Výskum skamenelín rôznych mäkkýšov sme prevádzali na okolí Gondova — v lome Berianka. V obci Jablňovce sme previedli výskum domáckej výroby poľnohospodárskeho náradia — výroby drevených vidiel, ktorú prevádza Pavel Šinkovič. Okrem toho sme v tejto obci previedli zber národopisného-poľnohospodárskeho materiálu.

Zber materiálu sme prevádzali v obci Čajkov,

kde sme získali ženský a mužský kroj. Zber sme sa prevádzali pri každej príležitosti a v tomto roku sa naše zbierkové predmety rozšírili o 80 predmetov. Obohatili sme náš zbierkový fond o hrnčiarске výrobky z Pukanca, o staré stolárske náradie z Levíc atď.

V dvoch miestnostiach sme inštalovali dočasnú výstavu z múzeálnych zbierok a v ďalších dvoch dočasnú výstavu dokumentov o robotníckom hnutí a dokumentov z výstavky nášho okresu po oslobodení.

Na úseku vlastivednej práci začiatkom roku previedli sme cyklus prednášok o histórii nášho mesta a hradu. Previedli sme školenie kronikárov ako písať kroniky obcí, okrem toho sme poskytovali kronikárom pri kontrole písania kroník priamu metodickú pomoc.

Vlastivedné krúžky v našom okrese pracujú dosť dobre. Spomeniem prácu dvoch — pri SVŠ Levica a pri DO v Želiezovciach. Vlastivedný krúžok pri SVŠ má tri sekcie: historickú, geologicko-minerálnu a biologickú. Vedúcimi jednotlivých sekcií sú ss. Kováčik, Žitniansky, Drahoš. Tento krúžok od začiatku školského roku usporiadal dve exkurzie po našom okrese, na ktorých sa členovia oboznámili s prírodnými a historickými pamiatkami.

Vlastivedný krúžok v Želiezovciach zamerania historického a spracoval dejiny mesta Želiezoviec, ktoré v najbližšom čase vyjdú tlačené. Krúžok pod vedením s. Kohúta sa zamerá tohoto roku na zber materiálu o histórii jednotlivých obcí okresu.

Bolo by žiaduce, aby uvedené školy nasledovali aj ostatné školy nášho okresu ako jednotlivé závody. Pracovníci múzea veľmi radi pomôžu pri zriaďovaní vlastivedných krúžkov. Okrem toho radi uvítame tých občanov, ktorí nemajú možnosť stať sa v niektorom závode členom vlastivedného krúžku, v krúžku pri Tekovskom múzeu. Vek nerozhoduje, ale láska k našej vlasti a k jej prírodným a historickým pamiatkam. Čím viac nás bude pracovať na záchrane našich pamiatkach, tým väčšie dielo zanecháme našim budúcim generáciám o živote našich predchodcov a o budovaní našej socialistickej vlasti.

ANDREJ KMEŤ A LEVICKÝ OKRES

K 120. výročiu jeho narodenia

Roku 1958 bolo 50 rokov odvtedy, čo v Martine zomrel zakladateľ Slovenského národného múzea, botanik, archeológ a národopisec Andrej Kmeť. Do spomienok na jeho veľkú a bohatú všestrannú činnosť sa skromne v medziach daných možností pri tejto príležitosti zapojilo i naše múzeum a to prednáškou o Andrejovi Kmeťovi pre žiakov 11-RSŠ a niekoľkými príležitostnými prejavmi pre návštevníkov (vtedy ešte neotvoreného) múzea, hlavne z radov poslucháčov Pedagogickej školy.

Teraz, z príležitosti vydania 1. čísla našich Zpráv (Zprávy boli pripravené do tlače r. 1961.) si znovu ožívujeme pamiatku tohoto veľducha Sitna, a to so zameraním na jeho všestrannú činnosť na území terajšieho Levického okresu a to tým viac, že r. 1961 je 120 rokov od jeho narodenia.

Andrej Kmeť bol všestranná osobnosť. Bol

predovšetkým botanikom a tu mal a má dodnes najväčšie a nehynúce zásluhy na prebádaní flóry severného Hontu a Tekova. Bol však i šťastným archeológom a národopiscom a i v týchto oboroch vedy vyoral hlbokú brázdú. Jeho práce sú i v týchto oboroch základnými pre spomínané územie. Okrem týchto troch hlavných oborov jeho činnosti nebolo otázky vo vtedajšom slovenskom živote, s ktorou by sa nebol zaoberal a nebol by k nej zaujal svoje stanovisko. Tak zasahoval do hospodárskeho, politického, literárneho a vôbec kultúrneho života. I história a jazykospyt (hlavne etymológia) našli v ňom svojho interpretu. Azda tu má Kmeťovo dielo i najväčšie slabiny, keďže sa nevedel zbaviť určitých romantických vplyvov domácich i cudzích.

Po územnej reorganizácii r. 1960 mnohé miesta Kmeťových výskumov a dlhoročného bádania pri-

padli do Levického okresu. Na území terajšieho Levického okresu si Kmeť získal nehynúce zásluhy okrem iných v Beši a v Pečeniciach.

V Beši r. 1902 pri kopaní pivnice hostinského Árona Kréna našli kostru mamuta. V tej dobe bola na území bývalého Uhorska kostra mamuta veľkou vzácnosťou. Nález bol hlásený tekovskému županovi (aby ho získal pre Tekovské múzeum v Zlatých Moravciach) a peštanskému múzeu. Úradná komisia vzala do Pešti len kly a o ostatné sa nestarala a tak celá kostra mamuta zostala v rozrušenej zemi vystavená času-nečasu. Po dlhých ťahačkách r. 1903 kostru kúpil od Á. Kréna Andrej Kmeť, dal ju za ťažkých podmienok vykopať a previezť na Preňčov. Kostru na požiadanie Kmeťovo konzervoval **Ján Knies** (moravský prehistorik a bádateľ v Moravskom krase) osobne a on zostavil aj prvý presný popis kostry a popísal okolnosti, za ktorých zvieru zahynulo. J. Knies svoj popis mamuta končí týmito slovami: „Vzácné tyto zbytky mamutí, jakými se může honositi málokteré museum středoevropské, zakoupil Andrej Kmeť pro slovenské museum“. A riad. **Karel Maška**, tiež význačný bádateľ v moravskej prehistórii, hodnotí bešianskeho mamuta takto: „Celá kostra mamutí byla by ozdobou každého světového musea a pokud vím, nemá je žádné museum ve střední Evropě.“

Až po preparovaní kostry mamuta si uvedomili úradné kruhy v Pešti, aký vzácny nález sa dostal práve do slovenského a nie do peštianskeho múzea. A začal sa na Kmeťa pohon. V Kmeťovom životopise o tom čítame: „Sotva dovezol kostru domov, tu obnovilo sa ťaženie kultúrnym snahám slovenským neprajných živlov z jednej strany na všetky možné krajinské fóra, z druhej strany na samého Kmeťa, aby ho pripravili o vzácny nález. Učbári blízkej štiavnickej akadémie deň po deň doliehali naň a svolávali k nemu peštianske vedecké capacity. Za štiavnickým časopisom i hlavnomestské žurnály robili nátlak v jednom i druhom smere, aby len mamut nedostal sa do slovenského Múzea. Osobným prehováraním (T. Szontágh, kr. geolog) i úradnými listami turčianskeho i hontianskeho župana súrili prepustenie mamuta múzeumu hlavnomestskému. No Kmeť odvolávajúc sa na to, že na nález ten i sám zo stanoviska vedeckého veľkú váhu kladie, že ho on zakúpil až len potom, keď i peštianske múzeum i Tekovská stolica sa zriekli úmyslu zapatriť si ho . . . , konečne že nález i v slovenskom Múzeume ostane prístupný vedeckému bádaniu, — odstúpenie rozhodne odoprel.“

Po tomto odmietnutí sa zniesli na hlavu Kmeťovu v časopise „Selmeczi Híradó“ a „Budapesti Hírlap“ nielen trpké výčitky, ale i urážky a surové nápady.

Ba i cirkevné orgány zapriahli do tohoto boja. Biskupovi, ktorý vytýkal Kmeťovi, že prečo neprepustil mamuta peštianskemu múzeu, Kmeť odpovedal: „Ja som predsedom slovenského Múzeuma a povinnosťou mi je dvíhať toto; ale i za pokutu nezaslúžia ho Pešťania, lebo ho nechali ležať nepovšimnutého od marca do zimy.“

Prípád s bešianskym mamutom je typickou charakteristikou pomerov v býv. Uhorsku pred 1. svetovou vojnou.

Pečenice. Najvýznamnejšou Kmeťovou štúdiou na území terajšieho Levického okresu je tzv.

spečený val pečenický. Dodnes nevyriešená predhistorická otázka! Moril sa s ňou už Andrej Kmeť pred viac ako 60 rokmi. Na základe štúdia z diela Lubora Niederleho a štúdia na mieste samom vytvoril si vlastnú teóriu o pečenickom vale, srovnával ho s tzv. sklenými zámkami z ľudových povestí a polemizoval s maď. archeológom Kubínym, ktorý sa domnieval, že pečenický val je rímska cesta. Kmeť považuje za pokračovanie a za zbytky pečenického valu val v parku v Súdovciach, ktorý bol tiež klasifikovaný ako rímska cesta. Po preskúmaní pečenického valu konštatuje, že val je složený zo „spečeného valu“ a „valu kamenného.“ Ich účel je záhadný a dosiaľ nevyriešený. — Podľa Ing. Dr. Štefana Janšáka tento val má siahať viac-menej súvisle až k Šahám, k Iplu a predstavuje obrovský obranný systém, akýsi „čínsky múr.“ — V Pečeniciach mal Kmeť výborného spolupracovníka v osobe roľníka Michala Kočiša, ktorý zbieral pre Kmeťa nielen „črepy“, t. j. archeologické predmety, ale aj ústne podania a iné produkty duchovnej kultúry nášho ľudu. Jeho vnuk ešte i dnes s veľkou pietou opatruje niekoľko Kmeťových dopisov.

Podobnou záhadou, do dneška nevyriešenou, je i tzv. **násyp almásky**, ktorý sa tiahne povýše Jablňoviec (predtým Horný Almáš) v dĺžke takmer 1 km. I tomuto „násypu“, dnes veľmi nevýraznému a krajne problematickému (hľadal a podúsil sa ho identifikovať s Kmeťovým popisom i autor tohoto článku niekoľkokrát) pripisoval Kmeť istú súvislosť so „spečeným valom pečenickým“.

V Bátovciach preskúmal tzv. „**mohylu**“, kopec pri tzv. Lúkovskom mlyne, ešte i dnes dobre zachovalý a zistil kopaním popodeň, že to nie je mohyla, ako sa domnieval, ale nejaký znak na neznámu veľkú udalosť. (Azda je to hraničný znak chotára majetku svätobeňadického opátstva — ako sa domnieva Ján Králik, archivár mestského archívu v Pukanci — lebo podobný umelý kopec sa nachádza do Dolných lúkach v Pukanci, ktorý presne zapadá do čiary popisujúcej hranice opátstva?).

V diele „Sitno a jeho široké okolie“ uverejnil aj výkres bronzového kyjaka z Bátoviec, ktorý našli v bátovských „lochoch“ a ktorý sa nachádza v peštianskom múzeu. V Bátovciach mu pri výskumoch na „mohyle“ a v hone „Selce“ pomáhal Samuel Hruz, vtedy učiteľ v Bohuniciach, ešte žijúci škol. inšpektor v. v. v Leviciach.

V Bohuniciach získal pre SNM zásluhou spomenutého Samuela Hruza 9 kamenných nástrojov z mladšej doby kamennej z honu „Dielce“.

Skúmal i Búrovskú dolinu od Brhloviec až po Santovku a Nadošany (dnes Tekoské Trstany) a okrem prírodovedných a archeologických pozorovaní i etymologicky sa snažil osvetliť názvy týchto obcí.

S Pukancom — exponovanom v boji za uplatnenie práv Slovákov v bývalom Uhorsku — mal Kmeť čulé styky, a to predovšetkým so známym botanikom a znalcom rodu černíc (ostružiník — Rubus) a ruží učiteľom Samuelom Kupčokom, s advokátom Dr. Jánom Schwartzom, s uvedomelými remeselníkmi Jánom Zambojom (za múrom), Pavlom Stykom a inými na poli politickom, hospodárskom a kultúrnom. Poslední dvaja (a ešte niekoľkí neznámi) sa zaslúžili o propagáciu a odpredaj preňčovských čipiek a hontianskych výšiviek, menovite

slovenských vyšívaných košiel, ktorú akciu rozvinul Kmeť na širokých základoch. I na politickom poli spolupracoval s pukanskými národovcami, ktorí boli v tom čase v Honte (vedľa Krupiny) najaktívnejšími v slovenskom národnom hnutí pred I. svetovou vojnou. Národná strana v Pukanci r. 1906 vyzvala Kmeťa, aby kandidoval do snemových volieb, k čomu však nedošlo.

Výskumy A. Kmeťa na území terajšieho Levického okresu sa vzťahovali ešte i na Hokovce (pre-ručeniská), Tek. Trstány (Nadošany), Horné Seme-

rovce (cyrilský nápis v kostole), Žemberovce (podzemné chodby v kaštieli) a Plášťovce.

Andrej Kmeť svojou všestrannou činnosťou — v tomto článku nemôžeme ísť do podrobností — sa zaslúžil o poznanie menovite severných častí Levického okresu. Toto si pripomíname pri 120. výročí jeho narodenia.

Ján Kováčik

Literatúra: Karol A. Medvecký: Andrej Kmeť, jeho život a diela. II. vydanie. 1924.

Štefan Janšák: Andrej Kmeť, Martin 1941.

PAMIATKE PAVLA HULJÁKA

Smrť Pavla Huljáka znamená ukončenie starej etapy budovania levického múzea a súčasne i starej etapy kultúrneho života v Leviciach. Pavel Hulják, veľký ctiteľ prof. Eugena Krieka, zakladateľa levického múzea, išiel takmer ortodoxne v Kriekových šľapajach, metódach a názoroch na muzeálnu prácu. Keď po oslobodení prevzal správu múzea, mal veru hodne práce, aby zo zbierok — vojnovými udalosťami zdecimovaných — priamo vykúzlil pestré a oku lahodiace muzeálne zátíšie, snažiac sa do pôvodného stavu uviesť Kriekovu inštaláciu. Nedostatok priestoru v budove MNV, kde bolo múzeum od svojho vzniku 1927 umiestené, vhodných vitrín a konečne presťahovanie múzea do bývalého kláštora — kde sa dostalo do horších podmienok, čo sa týka bezpečnosti zbierok a kde tiež zápasilo s nedostatkom priestorov — mu nedovoľovali ani len myslieť na modernú inštaláciu na vedeckých základoch. Predsa však vytvoril svojrázne, do značnej miery pôsobivé múzeum z trosiek starého Kriekovho múzea. A to je jeho nehynúcou zásluhou. Zachránil všetko, čo sa ešte zachrániť dalo.

Stál už na prahu novej vedeckej inštalácie múzea, pred jeho presťahovaním do adaptovaných miestností v hrade a jeho moderným vybavením — na čo všetko sa tak tešil — keď ho dňa 21. októbra 1958 na ceste do múzea zastihla modzgová mŕtvica a 29. októbra 1958 zomrel. Pohreb sa konal 31. októbra za obrovskej účasti priateľov a ctiteľov z Levíc, Čajkova a celého okolia. Nad hrobom sa s ním rozlúčil za Odbor školstva a kultúry Pavol Lasab, za Sväz slovenských múzeí a za Okresné vlastivedné múzeum v Leviciach Ján Kováčik, za obec Čajkov tajomník MNV Ján Muráni, za literárny krúžok Pavol Czeglédy, za priateľov múzea a za spolupracovníkov Oskár Kern. Jozef Novotný napísal na rozlúčku s ním túto báseň:

BÜCSÜSZAVAK

Életpályám sorát betöltve,
Útam végén vagyok,
Búcsút intve szerettemnek
Most mindent itt hagyok...

Úgy érezvén, hogy én is voltam
A jóban megvető,
Megnyugodva vettem végső percem,
Hogy hív a temető.

Nem lesz gazdátlan az én sírom,
A nagy Kertész keze
Vadvirág-szőnyeggel borítja,
Majd fát ültet bele.

Madárkák hangja zeng körültem,
Méhecskekéék zsonganak,
Harmatos reggel én értem is
Zsolozsmát mondanak.

Harangvirág kongat majd nekem,
Tücskök nótája vár,
Gyertyát is gyújt maj én felettem
A szentjános-bogár.

Tétre tavasz jő, büra öröm,
Éjelre hajnal hasad,
Kihült szivemből ezernyi más
Csodás élet fakad...

Szerettem, munkatársaim Isten veletek!

Za zvukov dychovej hudby z Čajkova — obľúbených piesní nebohého — bola spustená rakva do hrobu...

Vynikajúci kultúrny a vedecký pracovník Dr. Ing. Štefan Janšák v kondolenčnom prípise OVM takto charakterizoval Pavla Huljáka:

„Váš oznam o smrti baťka Huljáka bol pre mňa jednou z najbolestnejších zpráv celého minulého desaťročia. Stratili sme v ňom všetci pracovníka typu Kmeťa, Holubyho, Luňáčka, Halašu alebo Petrikovicha, pracovníka, ktorý s vášnivým zápalom rozosieval okolo seba záujem o vedu a vlastivedu, keď aj sám zvláštnej vedeckej kvalifikácie nemal. Jeho láska k vedám, jeho teplý pomer ku všetkým záhadám, s ktorými sa v živote stretol, ďaleko prevážili aj vedeckých výskumov často suchých a neprístupných učencov.

Ja osobne stratil som v ňom úprimného a vzácného priateľa. Hoci naše priateľstvo vzniklo iba pred niekoľkými rokmi, pri styku s baťkom Huljákom som poznal vysokú hodnotu a význam intimného pomeru ľudí, ktorí si rozumejú.“

Z kondolenčných pripisov:

„Dotkla sa nás zpráva o smrti p. riad. Huljáka a vyslovujeme Vám k nej svoju hlbokú sústrasť.“

Sväz slovenských múzeí,
Redakcia MŪZEA.

„S poľutovaním berieme na vedomie zprávu o smrti p. riad. Huljáka, ktorý bol dlhý čas dušou muzeálnej práce vo Vašom meste.“

Múzeum Tatranského národného parku,
Poprad.

„Ďakujeme Vám za oznámenie o úmrti Pavla

Huljáka, ktorý bol známy ako usilovný a neúnavný muzeálny pracovník...“

Okresné vlastivedné múzeum vo Zvolene.

„Archeologického seminára Filozofickej fakulty Univerzity Komenského sa hlboko dotkla zpráva o úmrtí Vášho zaslúžilého pracovníka a vzácného človeka Pavla Huljáka. Prosíme Vás, aby ste prijali prejav našej hlbokkej sústrasti nad stratou Vášho riaditeľa, na ktorého vzácné osobné vlastnosti si uchová náš seminár vždy svetlú pamiatku.“

Archeologický seminár FF-UK.

Životopisné dáta Pavla Huljáka:

Narodil sa 25. januára 1881 v Tekovskej Novej Vsi (teraz Nová Dedina), kde bol jeho otec učiteľom.

Študoval na býv. piaristickom gymnáziu a učiteľskom ústave v Leviciach.

Ako učiteľ (a správca školy) účinkoval na týchto školách: Rikynčice, Pečenice, Gondovo (predtým Šalmoš), Čišová v Zakarpatskej Ukrajine, Pílis Szent László v Maďarsku, Levice a Čajkov.

Riaditeľom múzea v Leviciach bol od r. 1945 do 27. novembra 1956, kustodom-knihovníkom až do smrti.

Zomrel 29. októbra 1958 v nemocnici v Leviciach. Príčina smrti: krvácanie mozgu, porážka. Pochovaný bol 31. októbra 1958 na cintorine v Leviciach.

Ján Kováčik

PAVOL BEHULA:

CECHOVÉ PAMIATKY V TEKOVSKOM MÚZEU

Už počnúc 14. storočím začínajú sa na Slovensku, hlavne v mestách, remeselníci a rôzni iní živnostníci združovať v cechoch. Cechy boli po dlhé stáročia mocným činiteľom a najmä v mestách nadobudli veľký hospodársky i spoločenský význam.

Upadať začali až v minulom storočí, keď cechovej výrobe začína čím ďalej tým viac konkurovať manufaktúrna, neskôr už riadna továreňská výroba. Definitívne boli zrušené priemyselným zákonom v roku 1872, keď bola uzákonená sloboda všetkých živností.

Po zrušení cechov prešiel ich majetok do užívania novovznikajúcich priemyslových spolkov. Mnohé cechové pamiatky, spojené s vykonávaním remesla i spolkovým životom boli zničené, iné ostali u bývalých cechových majstrov a malý zlomok z nich zachovali múzeá.

I v samotných Leviciach prevítal v minulosti cechový život. Mali tu cech čizmári, ševci, krajčíri, gombíkari, holiči, súkeníci, kožušníci, mäsiari, mečiari a remenári, murári a stavební majstri, haleňári a šnúrkári. Dnes už zašlú slávu týchto cechov dokumentujú iba predmety uchovávané v levickom múzeu.

Sú to tieto pamiatky:

ČIŽMÁRSKY CECH:

Cechová truhlica. Veľkosť 62x35x35 cm. Stojí na štyroch hranolových nôžkach, na bočných stenách má kovové uchá; na prednej stene je ozdobný plech zámku; vrchnák je hore ukončený skrinkou, uzavretou spružinovým záporom. Truhlica je zvonka čierno politúrovaná, vrchnák zovnútra je zelený a na ňom je čierny nápis: EZ. ZEN. LA DA CSINAL — (vsunuté) 1834 dik kén — TATOT. NYITRAJ ANTAL. ATYA MESTER IDEJI BEN GAPEL: JANOS. DE' KAN. Cechovú truhlicu získalo múzeum od čižmárskeho majstra Štefana Repického r. 1934.

Povolávací kľúč medený, 12 cm dlhý, previazaný stuhou.

Ak čižmársky cech poriadal schôdzku alebo inú akciu, na ktorú boli povinní prísť všetci jeho členovia, robilo sa to týmto spôsobom:

Cechmajster poslal službukonajúceho majstra s povolávacím kľúčom ku všetkým členom cechu

do domu, tento im ústne odovzdal príkaz cechmajstra. Pozývaní dotknutím kľúča boli viazaní pod pokutou prísť na miesto pozvania. Dotknutie kľúča znamenalo asi toľko ako dnes podpis.

Veľké cechové pečatidlo. V strede je zobrazený čižmársky majster pri práci a stranou sú čižmárske nástroje. Kruhopsis: NAGI LEVAI CSISMAGIA CHE PECZETEI 1620. Priemer kruhového pečatidla je 40 mm.

Cechová zástava kostolná. Jej základný tvar je štvoruholník, ktorého horný okraj je na jednu stranu predĺžený v lalokový výbežok, šikmo zrezaný k dolnému okraju. Zástava je ušitá z purpurového zamatu s veľkými vtláčenými vzorkami; v strede po oboch stranách je veľký sv. obraz, pod ním dátum: 1886, po ľavej strane uhorský erb s korunou, po pravej korunovaný štít so zlatou čižmou v modrom poli. Výška 210 cm, dĺžka horného okraja 350 cm, dĺžka dolného okraja 170 cm.

CECH MLYNÁROV Tekovskej - Nitrianskej a Trenčianskej župy

Cechová truhla, 44x60x37 cm, stojí na štyroch krátkych nôžkach, má vyduté steny; bočné hrany sú zdobené železným kovaním; na prednej stene je ozdobný plech zámku; zvislé steny sú ozdobené drevenou intarziou, ktorá znázorňuje šesticípú ružicu vo väčšom ráme s ozdobnými rohmi; na prednej stene je vrezaný dátum: 1797. Vrchnák, prečnievajúci cez horné okraje truhly, má železom okuté hrany a zhora je zakončený štylizovaným kvádom so železnou rukoväťou. V truhlici, pri bočnej stene, je polička na dve chýbajúce zásuvky. Truhlica je zvonka natretá hnedou farbou.

Pečatidlo kruhové (priemer 37 mm) pozostáva z drevenej rukoväti a negatívu. Kruhopsis: SIGIL: MOLIT: GRANENS: ANNO. 1. 5. 5. O. X. Obraz: v kruhu medzi uholníkmi, otvoreným kružidlom a kresačkou je mlynské koleso, zovnútra rozdelené na štvoro rybárskymi trojzubmi, s dvomi polmesiacmi a dvomi hviezdíčkami v poličkach.

Kresba pečate poukazuje aj na rybárske a tesárske remeslá, ktoré bývali v minulosti prevádzané spolu s mlynárskym remeslom.

KOŽUŠNÍCI

Pečatidlo pozostáva z drevenej valcovej rukoväti (v=12 cm) a medeného kruhového negatívu na mosadznom podklade (R=32 mm); kruhopis: PELLIONUM. LEVEN. SISIGILL P 1660. obraz: koruna, pod ňou dva levy držia vypracovanú zvieraciu kožu. Príslušníci tohoto cechu bývali v minulosti hlavne v Koháryho ulici.

ŠNÚRKÁRI alebo GOMBÍKÁRI

Pečatidlo pozostáva zo stĺpkovej železnej rukoväti a bronzového negatívu. Kruhopic: SIGILVM. CEHE. LAEVENNIS. 1595. Negatív: ruka držiaca chochol, po ktorého stranách je po jednom ozdobnom šnurovaní, nad nimi sú 3—3 cievky na nite. R=28 mm.

PÁNSKI (NEMECKÍ) KRAJČÍRI

Truhla drevená. Stojí na štyroch krátkych hranolových nôžkach. Na prednej stene sú znaky krajčírskoho cechu: uprostred nožnice, po stranách v žliabkovanom orámovaní sú hladidlo a mierka (kružidlo). Nad nožnicami je plechové kovanie zámku. Vrchnák je skrinkovite ukončený a opatrený veľkým kovovým držadlom. V truhle sú dve malé zásuvky. Rozmery: 55x35x35 cm.

Pečatidlo: Pozostáva zo železnej osemhrannej rukoväti a cinového negatívu (R=39 cm) Kruhopic: NAGY LEVAI SZABO CHE PECSETE 1706. Negatív: v bodkovanom kruhu sú veľké roztvorené nožnice, okolo nich sú ihla, gombík, kružidlo a nôž.

CECH KOVÁČOV, DEBNÁROV A KOLÁROV

Znak kováčov: Pozostáva zo železného štvorlístka ukovaného a upleteného z prútov asi 1 cm silných; na štvorlístku je zavesená jedna veľká podkova s dolusmerujúcimi ramienkami, na koncoch ktorých má zavesenú jednu — jednu menšiu podkovu; v strede veľkej podkovy — u jej koreňa — je na špirálovo stočenom prúte zavesená malá podkova. Na 73 cm dlhom a 35 cm širokom plochom znaku vidno ešte stopy po červeno—bielo—zelenom zafarbení.

Znak kolárov: Pozostáva z troch drevených, po obvode železom okovaných kolies: stredného väčšieho (R=34 cm) a dvoch postranných menších (R=30 cm), ktorých špice sa navzájom prelínajú; špice ľavého kola sa esovite zahýbajú k pravej strane valcovej osky a naopak, a špice stredného kola smerujú rovno na os. Maximálna hrúbka znaku je 18 cm.

Nákončie žrde kostolnej zástavy Spojeného cechu: na ozdobnej hlavici sú na spôsob otvorenej knihy rozvetvené dosky s plastickým uhorským

znakom na jednej a namaľovaným obrazom nanebovzatia P. Márie na druhej strane. Polychrómia zlatej, striebornej, červenej, zelenej, modrej a hnedej farby. Nad doskami bola údajne uhorská koruna.

GBUVNÍCI

Truhla - drevená: stojí na štyroch hranolových nôžkach; má štyri ploché steny s profilovanými rímsami na spodných okrajoch, na bočných stenách je po jednom, na prednej a zadnej strane po dvoch plastických štvorhranných rámčekoch. Na prednej strane sú bielou farbou napísané dátumy 1770 a 1897. Vrchnák, prečnievajúci cez horné okraje truhly, tvorí horné profilované rímsy; zhora je na ňom ozdobný plastický rámik a železná rukoväť. Truhla má dvojité dno, v ňom zásuvku, ktorá sa odкрýva povytiahnutím pravej bočnej steny, ktorá je posuvná. Vo vnútri truhly, pri ľavej bočnej stene, je malý priečinok so sklopným vrchnákom. Truhla je zvonka hnedo natretá. Rozmery: 34x56x32 cm.

Pečatidlo: — bronzové. Pozostáva zo sedemhrannej rukoväti a kruhového negatívu (R=35 mm) Kruhopic: FRANC V ANDREAS K MICHAJ AN 1774. Negatív: pod korunou, medzi dvomi levmi je veľká ozdobná čižma s ostrohou.

UHORSKÍ KRAJČÍRI

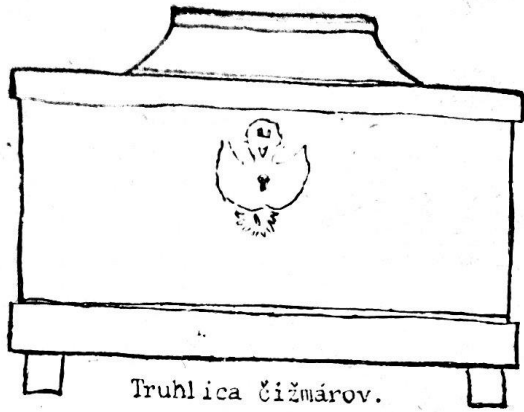
Truhlica — drevená. Stojí na štyroch štvorhranných nôžkach; ploché steny sú zdobené žliabkovými štvorhrannými rámikmi; na prednej stene v strede je ozdobný plech zámku; vrchnák je zhora zakončený malou profilovanou strieškou so železnou rukoväťou. Má dvojité dno, v ňom zásuvku, ktorá sa odкрýva povytiahnutím pravej bočnej steny. Vo vnútri, pri ľavej bočnej stene je priečinok so sklopným vrchnákom, pod ním je tajná zásuvka. Truhla je zvonka natretá čiernou farbou. Rozmery: 40x56x32 cm.

T K Á Č I

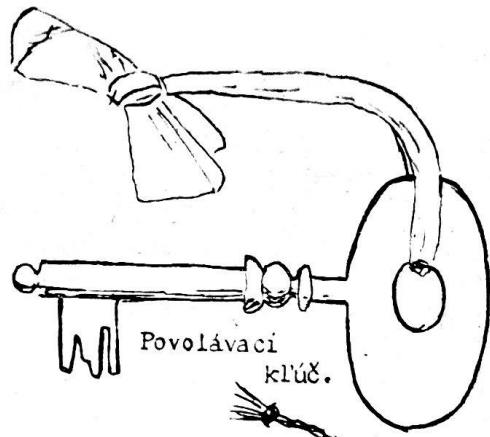
Pečatidlo — bronzové. Pozostáva z rukoväti a negatívu (R=32 mm). Kruhopic: LÉVAI TAKÁTS TZEH PETSETTYE 1815. Negatív: Koruna, pod ňou dva dvojchvostí korunovaní levy držia medzi sebou tri — do trojuholníka postavené prasleny.

KOŽELUHOVIA (GARBIARI)

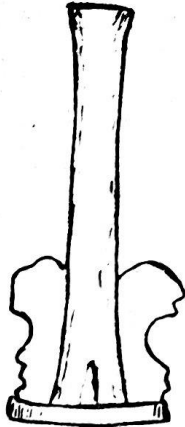
Pečatidlo: pozostáva z osemstennej železnej rukoväti a bronzového kruhového negatívu (R=35 mm). Kruhopic: LÉVAI MAGYAR TIMAR CZEH PECSETIE. Obraz: koruna, pod ňou skrížené kožiarske nože a valkovač, pod nimi dátum 1861.

Truhlica čižmárov.

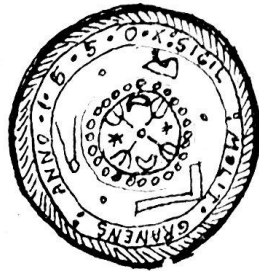
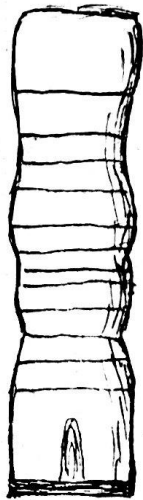

Povolávací klúč.

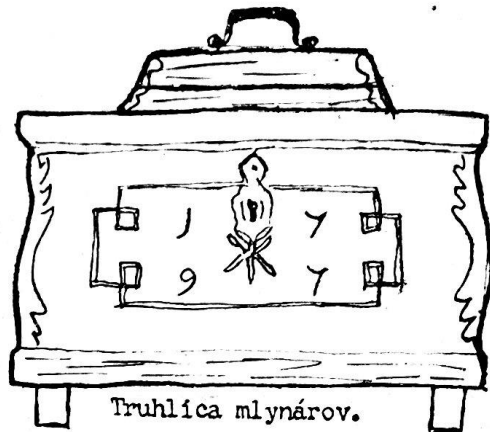

Čižmarske pečatidlo.

Čižmarska zástava.

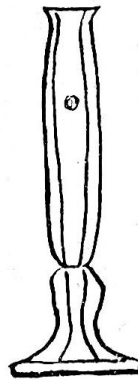
Pečatidlo mlynárov.

Truhlica mlynárov.

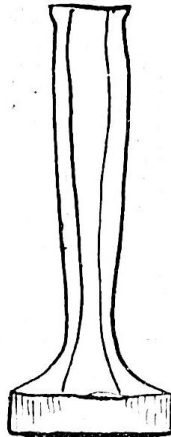
Pečatidlo
kožušníkov.

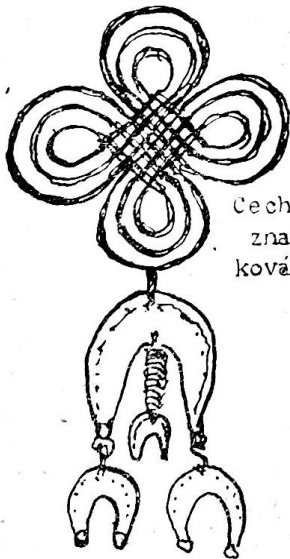
Pečatidlo šnúrkárov
a gombikárov.

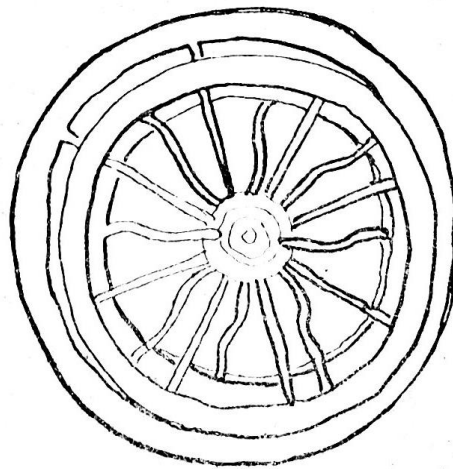
Pánski krajčiri.

Pečatidlo pánskych /nemeckých/ krajčírov.

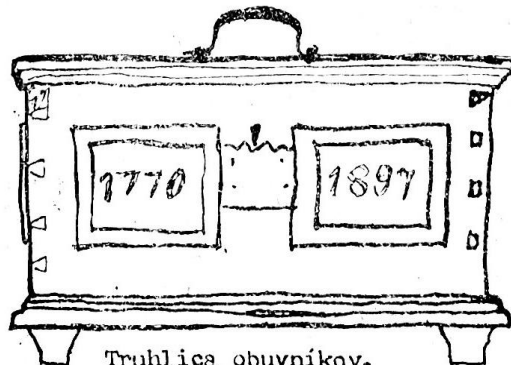
Cechový
znak
kovačov.

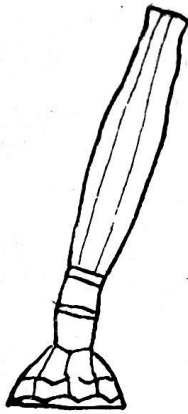
Cechový znak kolárov.

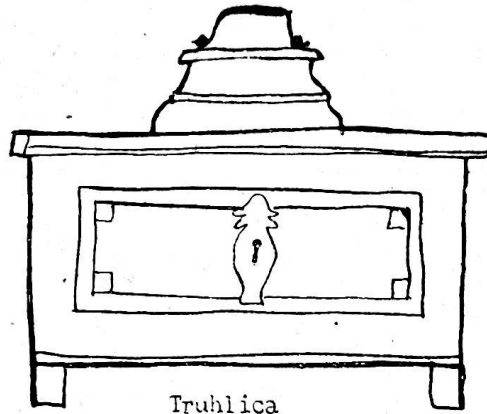
Nákončie žrde
cehovej zástavy.

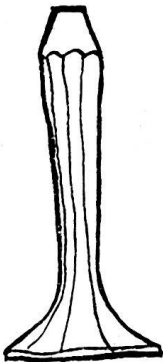
Truhlica obuvníkov.

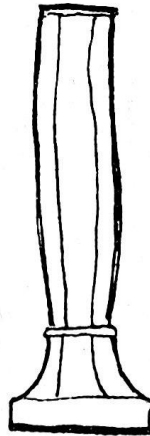
Pečatidlo obuvníkov.

Truhlica uhorských krajčírův.

Pečatidlo tkáčův.

Pečatidlo koželuhův.

JOZEF ŽITNANSKY:

PRVOMÁJOVÉ BOJOVÉ TRADÍCIE LEVICKEHO LUDU

Dejiny robotníckeho hnutia na Slovensku by neboli úplné, keby sa v nich nespomenuli prvomájové demonštrácie.

Hlavne po decembrovom štrajku 1920, keď buržoázia začala odstraňovať všetky revolučné výmohy robotníctva, založením KSC nastáva historický obrat v boji za odstránenie vykorisťovateľského poriadku.

Ako sa na tomto spoločnom boji zúčastnil levický ľud, dozvedáme sa z archívneho materiálu Okresného archívu a z diela Vladimíra Motošku: *Revolučné tradície prvých májov na Slovensku*.

Na veľkom prvomájovom zhromaždení členov MO KSC v Levcích r. 1923 hlavný rečník Karol Grünwald, zámočnícky tovariš z Levíc, nad hrobami padlých bolševíkov z roku 1919 povedal: „Proletariát musí byť pevný ako zatvorená päst a hotový k tomu, aby vo vhodnom čase mohol udrieť na buržoáziu!“

Prvý máj rokov 1924 a 1925 prebiehal v znamení boja proti drahote, za zvýšenie miezd, proti vysokým daniam, proti strieľaniu do robotníkov atď. Okresný úrad, aby prekázal úspešný priebeh prvomájového sviatku pracujúcich, dal pred 1. májom 1925 zapečatiť obvodný sekretariát KSC a dal

zhabať všetky prvomájové komunistické letáky a plagáty.

Prvomájové demonštrácie roku 1926 boli demonštráciami za jednotný front proti reakčnej úradníckej vláde. Boli zakázané plagáty s výzvou k účasti na májovom sprievode a na táboroch ľudu. V Levcích dokonca proti demonštrujúcim robotníkom a roľníkom na Republikánskom námestí zasiahla polícia a vojsko. V prilbách, s nasadenými bodákmi, vyrútili sa na nič netušiaci zástup. Úradný zástupca nariadil, aby robotnícky dorast okamžite opustil námestie, lebo ináč prejav nepovolí. Usporiadatelia prikaz neposlúchli, nakoľko z 5.000 účastníkov ich vylúčenie bolo ťažké, načo úradný zástupca okamžite vyhlásil zhromaždenie za rozpustené. Postup úradov bol vopred pripravený. Vojsko dostalo v predvečer prvého mája rozkaz na pohotovosť a prideliť im ostré náboje. Vo chvíli rozkazu na rozpustenie zhromaždenia boli už pripravené pušky a 18 četníkov z bodákmi vyrútilo na zástup. Ostatní četníci kolbami bili koho len zasiahli. Jedna časť vojska uzavrela východy z námestia, druhá pomáhala biť zhromaždený ľud. Padli aj výstrely a bolo niekoľko ranených. **Zatkl 15 súdruhov.**

Prvé máje rokov 1926—1928 mali značne revolučný charakter. Zrači sa to aj z hesiel: „Za zlepšenie sociálneho poistenia! Za zlepšenie daňovej reformy! Za zníženie nezamestnanosti a drahoty! Za odstránenie nebezpečenstva vojny! atď. Heslá revolučnejšieho charakteru nepovolili úrady, menovite „Nech žije boj za vládu robotníkov a roľníkov!“

V období veľkej hospodárskej krízy rokov 1929—1933 mal u nás prvý máj ešte bojovnejší charakter než v predchádzajúcich rokoch. Vyplývalo to zo zvýšeného útoku buržoázie na životnú úroveň pracujúcich. Preto sa sprievody ulicami zakazovali. Proti zákazom prakticky nebolo odvolania, keďže boli vydávané 5—6 dní pred 1. májom. Prípadné odvolanie sa muselo podať cez Okresný úrad na Krajský úrad do Bratislavy.

Na prvého mája 1930 mali v Leviciach spoločne demonštrovať aj susedné okresy. Okresný úrad z obavy pred veľkou účasťou ľudu sústredil 25 četníkov. Niekoľko z nich bolo zo susedných okresov. Súčasne žiadal Krajský úrad v Bratislave o poskytnutie jednej roty vojska. Na túto žiadosť Krajský úrad odpovedal, že je neprípustné používať vojenskú asistenciu tam, kde je možné zabezpečiť verejný poriadok včasným sústredeným četníkmi. Preto Okresný úrad v Leviciach postavil na cesty, vedúce do Levíc četnícke hliadky, ktoré mali zastavovať prúdky ľudu zo sústredených obcí i okresov. Všetko sa malo vrátiť späť. Len tak sa mohlo stať, že z oznámených 2.000 účastníkov zo Želiezoveckého okresu mohlo sa zúčastniť na 1. máji v Leviciach iba 20.

V dňoch 1.—10. mája 1931 organizovala KSČ v celoštátnom meradle akciu Medzinárodného detského týždňa. Do akcie tohoto týždňa mali byť zapojené deti i dospelí. Týždeň zahrňoval rozličné akcie smerujúce ku komunistickej výchove detí: akciu získavania detí pre odber časopisu: Kohoutek, akciu detského bojového dňa proti vojne a fašizmu, z tých dôvodov boli poriadané bojové hry, na ktoré boli pozývané aj deti nekomunistov, aby aj oni našli

cestu do detských komunistických organizácií; akciu školského bojového dňa, v rámci ktorého sa na schôdzkach detí maľovali nápisy proti telesným trestom a náboženskej výchove. Na schôdzkach sa okrem toho protestovalo proti zlému stravovaniu na školách. V rámci týždňa konali sa aj detské výlety a detské demonštrácie s transparentami a zástavami.

Táto akcia bola z taktických príčin povolená. Pri tejto príležitosti sa mali ľahko zistiť existujúce detské organizácie, ako aj ich organizátori. Na 3. mája 1931 organizovala MO KSČ v Leviciach mohutný demonštračný pochod do obce Kálna, cez obce Kalnica, Nový Tekov, Kozmálovce, Tlmače a späť do Levíc, na 10. mája pochod do Dolného Hrádku a späť. Za pochodov spievali pokrokové piesne a prevolávali pokrokové heslá.

Provomájový sprievod roku 1932 bol v Leviciach zakázaný. No napriek tomu sa za účasti asi 800 demonštrantov uskutočnil. Bol však doprevádzaný 100-členným ozbrojeným četníckym a vojenským sborom. Heslá sprievodu boli: „Nech žije svetová revolúcia! Nech zhynie buržoázia!“ **Za čestného predsedu tábora zvolili Štefana Majora, t. č. väzneného poslanca.** Zhromaždení neraz prerušili potleskom rečníkov, dopĺňajúc sborovým volaním: Von zo žalára s. Majora! Nech žije s. Major! Na tábore ľudu boli prijaté dve rezolúcie. V prvej sa žiadalo oslobodenie väznených černochoch v Amerike, v druhej sa protestovalo proti biede, ktorú na Slovensku spôsobuje odbúravanie priemyslu. Súčasne v nej žiadali legalitu pre všetky komunistické organizácie. Do priebehu prvomájovej manifestácie r. 1932 četnícka a vojenská asistencia nezasiahla.

Darmo sa československá buržoázia pokúšala zlomiť odpor pracujúceho ľudu útokom proti KSČ. Ani najväčšou perzekúciou sa nepodarilo stranu odtrhnúť od nás a zabrániť jej v pokračovaní rozhorčeného boja proti stupňovanému vykorisťovaniu ľudu a porušovaniu jeho demokratických práv.

JOZEF MELICHER:

LITERÁRNE PAMIAJKY LEVICKEHO OKRESU

Okolie Levíc, Pukanca, Šiah a Želiezoviec na prvý pohľad poskytuje veľmi slabé možnosti využitia miestnych prvkov v osvetovej a pedagogickej praxi. Nenarodil sa tu nijaký význačný spisovateľ, ani pochovaný tu nikto nie je. Nijaké slávne hroby a pomníky, nijaké literárne múzeá, ani kultúrne strediská.

Keď sa však dôkladnejšie zamyslíme nad našimi literárnymi dejinami, s uspokojením zistíme, že aj naše okolie sa môže popýšiť viacerými, a nijako nie podradnými, regionálnymi prvkami, ktoré môžu tvoriť základ vo vlastivednej a objaviteľskej práci v tomto smere.

Pod regionalizmom v literatúre rozumieme zdôrazňovanie miest a predmetov, ktoré majú vzťah k životu spisovateľa, k jeho tvorbe, ktoré sa nejakým spôsobom spájajú s postavami, alebo prostredím v umeleckom diele. Regionalizmus má veľký význam pre výchovu k socialistickému vlastenectvu, nesmie sa však z neho stať nemiestny lokálpatrio-

tizmus. Treba mať na pamäti, že vyzdvihovaním miestnych pamiatok treba vzbudzovať záujem o celonárodnú literatúru. Regionalizmus teda má byť prostriedkom, a nie cieľom osvetovej práce. Bude na našich knihovníkoch, osvetových pracovníkoch, učiteľoch slovenčiny a dejepisu, aby neustále dopĺňali a rozširovali doteraz známe miestne prvky, pretože uvádzané príklady si nijako nenárokujú charakter úplnosti.

Možnosti využitia miestnych pamiatok, alebo zmienok v literárnych dielach sa poskromne nájdu v každom období. Od najstaršej literatúry až po dnešnú:

V **Kosmasovej ČESKEJ KRONIKE** v časti o Svätoplukovej smrti sa hovorí o polohe Veľkej Moravy: „...nielen Čechy, ale aj iné krajiny odtiaľto až k rieke Odre a odtiaľto do Uhorska až po rieku Hron...“ 1

Teda náš Hron tu figuruje ako východná hranica Svätoplukovej ríše. Tento údaj je zaiste

myslený obrazne, alebo je poplatný dobovým obmedzeným znalostiam z geografie, pretože Veľká Morava sa rozprestierala i na území východne od Hrona, ak vôbec možno hovoriť o jej teritoriálnom ohraničení.

Zostavovateľ spevníka CANTUS CATHOLICI Benedikt Szöllösi (1609—1656) pochádzal z Rybníka nad Hronom. Hoci mal maďarské meno, bol Slovákom, čím možno vysvetliť i slovakizačné tendencie v spevníku. Akademik Andrej Mráz vo svojich Dějinách slovenskej literatúry meno Szöllösi vysvetľuje dobovou zvyklosťou vzdelancov prijať meno podľa rodnej obce (Rybník sa po maďarsky volal Garamszöllös) 2. Bolo by veľmi záslužnou vlastivednou úlohou zistiť, či sa spomínaný spevník nenachádza na niektorej z našich fár, prípadne i u jednotlivcov a uložiť ho na trvalú úschovu v Tekovskom vlastivednom múzeu, prípadne v Okresnom archíve v Leviciach, aby sa toto vynikajúce dielo nášho zabúdaného rodáka zachovalo i pre budúce generácie ako obraz kultúrneho života v období krízy feudalizmu.

Na upevnenie črt proletárskeho internacionizmu a československého socialistického vlastenectva v myslení našich pracujúcich (v našom okolí je táto otázka stále aktuálna) značne prispeje zdôraznenie spoločného osudu Slovákov a Maďarov v 16. i 17. storočí v čase protitureckých obranných bojov. Historické piesne odzrkadľujú spoločné utrpenie našich národov, ich spoločný odboj proti tureckej okupácii a ich bratské vzťahy pri obrane spoločnej vlasti.

PÍSEŇ O ZÁMKU MURÁNSKÉM (1549) hovorí aj o Levickom hrade:

„Neb se zajisté žáden nezkryje,
na koho Pán Buh svou moc pošle,
na Hrušov, Sítu i na Levice,
Čabrag, Zamek i Murán má král v své moci.“ 3

O poslednom tureckom nájazde na naše okolie rozpráva PÍSEŇ O NOVÝCH ZÁMKOCH (1663):

„Málo sou meškali, k Nitre pospichali,
Frajštak a Levice zase sou dostali,
Palank zapálili, Gýmeš rozborili,
a odtud k Kungradu delá svá přitáhli.“ 4

Aj v **ľudových piesňach** sa nájde veľa regionálnych prvkov. To je, konečne, samozrejme v ktoromkoľvek kraji. Príklad:

„Už som bez starosti, zbavil som sa pána,
v Leviciach verbujú, dám sa za husára.
Dajú mi tam šablu, čičmy s ostrohami,
čo mi budú brínkaľ hore Levicami.“ 5

Alebo pieseň doteraz živá medzi ľuďom nášho okolia:

„Verbujú vojačkov hore Levicami,
Zverbovali Janka s čiernymi očami.
Keď ho zverbovali, muzika mu hrala,
jeho najmilejšia žalostne plakala.
Neplač, milá, neplač, nezalamuj rúčky,
veď sa ti ja vrátim o dva, o tri rōčky.“

Pri **ľudovej slovesnosti** hodno spomenúť obdiv veľkého hudobného skladateľa **Franza Schuberta** nad bohatosťou piesňovej tvorby ľudu južného Pohronia. V lete roku 1818 prišiel skladateľ do Želiezoviec ako učiteľ hudby dvoch dcér grófa Eszter-

házyho, kontesy Márie a Karolíny. Tu objavil bohatý prameň ľudového umenia, ktorý podstatne ovplyvnil jeho tvorbu. Ľudovú hudbu, ktorú si tak veľmi obľúbil, mohol tu počúvať priamo od dedinského ľudu. Sám o tom hovorí:

„A ľudia si tu vždy spievajú — to je tiež, čo ma fascinuje. Tie smutné piesne, ktoré dievčatá a chlapci spievajú pri práci, až mi srdce zvierajú. Človek by neveril, že tí istí ľudia vedia v nedelu tak ohnivo tancovať a veseliť sa.“ 6

Schubert pobudol v Želiezovciach štyri mesiace. Jeho pobyt na južnom Slovensku nezostal bez vplyvu na jeho tvorbu. Bez nadsadzovania možno povedať, že základné myšlienkové črty jeho tvorby v poslednom tvorivom období dozrievali aj v Želiezovciach. A nie náhodou sa v tejto tvorbe stretávame aj s ohlasmí folklóru, ktorý Schubert v Želiezovciach poznal.

V období formovania sa európskych buržoáznych národov koncom 18. storočia a začiatkom 19. storočia pôsobilo v Levickom okrese niekoľko národných buditeľov, **bernoľákovcov**, členov Slovenského učeného tovarišstva: Priamo v Leviciach to bol **Ján Čananský**, inšpektor majetkov kniežata Eszterházyho, na okolí **Vít Kollár**, kaplán v Tekovskej Vrbici, **Juraj Lipták**, farár v Novej Dedine, **Anton Nemeckay**, kaplán v Dolných Semerovciach, **Pavol Spišák**, farár 7 a **Tomáš Jedlíčka**, kaplán v Rybníku nad Hronom a nakoniec **Jozef Pantoček**, kaplán v Pukaneci. 8 Podrobnosti o účinkovaní týchto národovcov medzi ľuďom nášho okolia nie sú nám doteraz známe. Tu čaká ešte vlastivedných pracovníkov hodne práce.

Epos **Jána Hollého SVATOPLUK** tiež poskytuje možnosť demonštrácie regionálnych prvkov. Konkrétna predstava slovenského územia, jeho geografické určenie v duchu ideových zámerov nášho klasicizmu a romantizmu, vyplynie z úryvkov piateho spevu, kde od 410. po 428 verš povedľa iných krajov a miest nachádzame i zmienku o našom okolí.

Slováci sa v mohutnej ľudovej mobilizácii schádzajú pod bojové protigermánске zástavy zo všetkých strán:

„Aj veloudatnu bohaté jim na zlato mesta
ozbrojujú mládež: najdražšá Kremnica kovmi,
vystremeným najvyš z téj i z téj stránky pahorkem
priklopená, a do svého Nová Baňa údola stisklá.
Aj Bela aj Pukanec, výborný rudmi, i najdál
roztratená sem tam po visících Ščávnica kopcoch.
K nim Tisovec veľkú šuhajim podohadzuje částku,
velkú částku Tekov z nadutéj strach réky mající,
Vráblany lahkoživé a levických rovin oráči,
skalnatý Hliník obzvláštne ustane lámat
hned kameni a svým vodcom dá správu junákov.
Těž čo sedá vókol zdvihlého nad oblak Sítu
a stálu na vlkóch lýtých i na medvedov horských
pótku vedú a tuhými kolú jim ščápami rebra.
Těž čo Iepel, bystrý čo krolá Hron a Rimavu brodnú,
vítazný i Dunaj, nad rékami berlu držíci:
všeci sa prísposjá a silá svým zástupy množstvom.“ 9

Od marca do decembra 1848 väznili v Šahách revolučného romantika **Janka Kráľa**. Jeho účinkovanie medzi poddaným ľuďom bývalej Hontianskej stolice ako aj činnosť jeho priateľa **Jána Rotaridesa** označili páni za „komunistický pohyb“ 10. Vo vä-

zení i podľa úradnej zprávy 11 spávali na holej zemi, s čím Kráľov popis v básni ŠAHY súhlasí.

Nemožno si predstaviť, aby čitateľ z blízkeho okolia ostal necitný a ľahostajný k životu a tvorbe nášho najrevolučnejšieho štúrovca. Tieto verše poučia nielen o myšlienkovvej hĺbke Kráľovej poézie, ale presvedčia aj o jej estetickvej účinnosti:

„Ak ste o hontianskom počuli väzení —
nejeden už šuhaj tam bol zatvorený.
Tí hontianski páni tvrdší ako skala,
nejedna dievčína Šahy oplakala,
čo cicajú krásu, zdravie šuhajovi,
aj toho prekliala, čo zmyslel okovy.“ 12

Bolo by veľmi užitočnou prácou, keby sa šahanskí študenti pod vedením učiteľov pokúsili získať fotokópie všetkých dokumentov o revolučnej činnosti Janka Kráľa a o jeho uväznení v Šahách, ktoré sa nachádzajú v Štátnom archíve v Radvani vo fonde Hontianska župa. Stála výstavka týchto dokumentov by iste splnila svoje poslanie tým, že by cez krátky časový výsek zo života básnika vzbudila záujem študujúcej mládeže i našich pracujúcich o celé jeho dielo.

Na doplnenie tejto problematiky hodno uviesť aj úryvok z poémy Jána Poničana DIVNÝ JANKO:

„Kúdoli sa, červenie sa
regimentu prach,
vedú Janka a priateľa
Rotarída v okovách

Čierny, čierny, čierny mrak,
hlavný slúžny ani drak,
zo zvonice povraz viši:
Janko, Janko, smrti syn si!“ 13

Ide tu o básnické poňatie historického faktu: Šahanský slúžny Alexander Majzik hrozil Kráľovi šibenicou. V Dolných Plachtinciach ho chcel dať obesiť na zvonicu. Iba na žiadosť obecného predstavenstva, aby neznesvätil zvonicu, prikázal sňať povraz z Kráľovho hrdla.

V rokoch meruôsmych pôsobil v Starom Tekove Janko Palárik. Starý Tekov bol jeho prvou kaplánskou stanicou. Prišiel sem hneď po vysviacke roku 1847. Po vypuknutí revolúcie organizoval tekovských šuhajov k hurbanovcom a pod pláštikom púte do Šaštína ich priviedol na západné Slovensko. 14

V Starom Tekove bol istý čas ubytovaný poľský revolučný generál Wycocký. Pri rozhovoroch s ním si Palárik začal uvedomovať tragické postavenie slovenského pohybu: Slováci v spravodlivom boji o svoje prirodzené národné práva pomáhali viedenskému dvoru zachraňovať rakúsku monarchiu pred rozpadnutím. 15

V turíchnu nedeľu roku 1849 mal v starotekovskom kostole kázeň, keď maďarská garda vnikla do obce. Kostolník ho zavčasu upozornil na nebezpečenstvo a Palárik preoblečený za dievku prekvapeným gardistom ušiel pred nosom. 16

Neskoršie ho však predsa chytili. Generál Görgey, ktorý sídlil v Leviciach, ho odsúdil na smrť pre vlastizradu. Poprave unikol len vďaka známosti s náčelníkom poľských légii, ktorý sa zaňho u Görgeya prihovril.

Potom Palárik už natrvalo opustil okolie Levíc, ale i tieto epizodické poznámky približia čitateľom a milovníkom jeho veselohier jeho ľudskú a cez ňu iste i umeleckú veľkosť.

Horúci vzťah Boženy Němcovej k Slovensku je všeobecne známy. Výlet, ktorý podnikla z Balašských Ďarmôt do Banskej Bystrice v roku 1852 viedol aj cez viaceré obce nášho okresu. 17

Prečítajme si aspoň niekoľko úryvkov z jej cestopisnej črty CESTA Z ĎARMOT DO SLIACĎ:

„Přes Hont a pustu Szurdok přijeli jsme večerem do Šah, stoličného to města Hontanské stolice. Město je malé, a jediný stoličný dům, který všude nákladněji stavěn bývá, — robí tam trochu parády.“

Na viacerých miestach spomína spoložitie Slovákov a Maďarov na tomto území. Všíma si okolie, podrobne popisuje krásy kraja a bohatosť ľudových zvykov. S typickým ženským zánietením rozpráva o dedinských krojoch. Jej údaje majú nielen umeleckú, ale i veľkú dokumentárnu cenu. Dokresľujú málo známe obdobie Bachovho absolutizmu. O biede ľudu v našom kraji najlepšie svedčí jej výrok: „— to jsou v Evropě laciní otroci!“

Pozoruhodná je jej charakterizačná schopnosť, s akou postrehla tie najvýraznejšie zvláštnosti kraja a ľudu:

„Ze Šah přijeli jsme přes Ďerky, Tompu, pustu Semert a Slatinu, kde studánka, z níž se rozváží známá po Uhersku kyselka, opět do stacii Moraviec... Nad Bátovcami mezi vrchami leží městečko Pukanec, kde se robí hrnčičské nádoby, široko daleko známé i oblíbené... V Bátovcích, kde již samí Slováci, byl pan rychtár ochoten zaopatřit nám příprěž, a sľiboval nám napřed již, že pošle pro ně do najbližší dědiny Almášu, kde jsou velmi zámožní sedláci...“ 18

V ďalšej časti popisuje cestu cez Bohunice do Banskej Štiavnice.

V roku 1870 prišla do Levíc sotva šestnásťročná Elena Maróthy, neskoršie spisovateľka Šoltésová. O svojom pobyte v Leviciach sama hovorí vo svojej autobiografii:

„Tak i odviezla som sa v nevľúdnom jesennom čase so starou mamou vo veľkom, všemožnými potrebnými vecmi naloženom, plachtou krytom voze z Lučenca do Levíc, a môj pobyt tam sa pretiahol až do jari... Ja som z domu nevychádzala, okrem niekoľkokrát do kostola a niekoľko ráz k zrúcaninám zámku, pamätným mi z histórie o Kláre Záchovej.“ 19

Tu u svojho strýka — profesora na lýceu, v kruhu slovenských študentov — preparandistov získavala mladá Elena predpoklady jednak na formovanie svojho národného povedomia a jednak na názory o poslaní ženy v spoločnosti, ktoré neskoršie dozreli v emancipačnej snahe. Úryvky z autobiografie okrem niektorých dobových náznakov života v našom meste pred takmer sto rokmi, osvetľia kus spisovateľkinej mladosti a korene jej emancipačných snáh.

Pre vlastivedných horlivcov sa tu znova naskytuje možnosť rozvinúť objaviteľské úsilie: na základe archívnych dokumentov (zoznamov oby-

vateľov mesta Levíc) zistiť dom, v ktorom mladá Elena bývala, sfotografovať ho a obrázok využiť pri práci s čitateľmi. Nebude to jednoduchá úloha, veď značná časť archívneho materiálu z tohto obdobia nie je ešte spracovaná, a je teda neprehľadná, ale čím bude väčšia námaha pri hľadaní, tým bude väčšia radosť pri úspechu.

Rozprávka **Martina Kukučina** o dobrosrdečnom farskom sluhovi Mišovi sa tiež viaže na náš okres. Námet i typy pre poviedku MIŠO spoznal Kukučín cez svoj prázdninový pobyt na fare v Jabloňovciach roku 1890. Záujem o poviedku stúpne najmä po odhalení pravých názvov uvádzaných obcí, keď mnohí čitatelia spoznajú v nich vlastné rodisko. Tak Kukučínove Jablonice sú skutočné Jabloňovce, Blatovce — Bátovce, Behunice — Bohunice, Mečenicice — Pečenice, Vrženice — Drženice a Fúkanec — Pukanec. 20

Literárny historik **Michal Chorvát** vo svojom príspevku „Niekoľko poznámok na okraj novely Na podkonickom bále“ 21 v zborníku o Martinovi Kukučínovi prináša nový pohľad na pôvod látky k tejto novele. Hľadá jej korene na slovensko-maďarskej jazykovej čiare. A tu znova vystupuje regionálny prvok: Bátovce, kedysi okresné mestečko, ktoré v čase Kukučínových návštev v Jabloňovciach malo všetky znaky centra maďarónskej spoločnosti:

„Narážky v listoch, doba vzniku i nezadlho nasledujúca novela Mišo svedčia so všetkou pravdepodobnosťou, že novela Na podkonickom bále vďačí za svoj vznik Kukučínovým skúsenostiam z Hontu a že Podkonice sú Bátovce. Pritom je pozoruhodné, že kým Mišo vyvolal veľký rozruch, a to nielen v Jabloňovciach, ale aj v neslovenských kruhoch, ktoré si normálne Slovenské pohľady nevšímali, prešla novela Na podkonickom bále v zachovaných listoch bez povšimnutia.“ 22

Rodné Bátovce sa po prečítaní novely dostanú v očiach vnímavých čitateľov do nového svetla. Prinútiť porovnávať: takéto boli Bátovce (a spolu s nimi väčšina slovenských mestečiek) pred sedemdesiatimi rokmi a hľa, aké sú dnes!

* * *

Začiatkom tohto storočia navštívil severnú časť nášho okresu, Pukanec a Jabloňovce, významný český humoristický spisovateľ **Jaroslav Hašek**, vtedy ešte ako osemnásťročný študent — turista. V roku 1901 s mladším bratom, šestnásťročným Bohuslavom, pri potulkách po Slovensku navštívili v Prencove Andreja Kmeťa, predsedu Muzeálnej Slovenskej spoločnosti, odtiaľ cez Jabloňovce, kde boli hosťami evanjelického farára Ladislava Končeka a na jeho odporúčanie prišli do Pukanca k rodine učiteľa Sekana a dr. Schwarza. Tu napísal mladý Jaroslav do pamätníka Anny Sekanovej dve básničky, plné horúcej lásky k Slovákom, medzi ktorými sa cítil ako medzi bratmi.

K návrate Jaroslava Haška na našom okolí sa pojí ešte satira ZPOVEĎ Z MAĎARIE, v ktorej ostro zosmiešňuje vtedajších maďarských šovinistických kráľovských úradníkov, ktorí každého, kto v slovenských mestečkách hovoril česky, hneď prenasledovali ako rusofila a velezradcu. 23

Ktovie, do akej miery sa udalosti z fejtónu zkladajú na skutočných zážitkoch a čo je v nich produktom umelcovej fantázie. V pobočke okresného archívu v Pukanci sa totiž nepodarilo doteraz nájsť nijakú zmienku o podobnej návšteve podozrivých českých študentov. Nech je už akokoľvek, Hašek v Pukanci bol a fejtón poskytuje výstižný obraz o pomeroch v maďarčiacom sa Pukanci na začiatku tohto storočia.

Z Bátoviec, z garbiarsko-roľníckej rodiny pochádzal svojrázny literárny kritik **Ján Igor Hamaliar**. V roku 1958 vyšiel výber z jeho článkov pod názvom KRITICKÉ TORZO.

Na bývalom levickom učiteľskom ústave urobil diferenčnú skúšku učiteľskej dospelosti **Peter Jilemnický**. 25

Jeho budúca manželka **Ružena Hudcová** v dvadsiatych rokoch tohto storočia vyučovala na meštianskej škole v Pukanci. Pre svoje komunistické presvedčenie bola pod neustálym dozorom úradov. 26

V rokoch 1936—1938 pôsobil ako profesor na levickom učiteľskom ústave literárny kritik **Alexander Matuška**. 27

Proletárski básnici **Eduard Balaštiak**, **Václav Chlumecký** a **Ján Poníčan** viackrát navštívili Levicu ako rečníci na zhromaždeniach KSČ, Svazu priateľov SSSR, alebo ako organizátori demonštrácií, štrajkov a pod. 28

V Pukanci žije mladý básnik, známy z Mladej tvorby, autor zbierky LETOKRUH SRDCA, **Andrej Chudoba**. Jeho poézia je blízka mládeži a číta sa. Film **Most na tú stranu**, ktorý sa pokúša o riešenie citových problémov robotníckej mládeže, bol narkrútený podľa jeho námetu. Z regionálneho hľadiska treba vyzdvihnúť scenériu, ktorá divákovi priblíži prostredie Závodov S. M. Kirova v Tlmačoch, romantické zákutia na brehu Hrona pod Slovenskou bránou i prostredie štvrti Júliusa Fučika v Tlmačoch.

Tvorca filmu **Predjarie**, **Vlado Bahna**, je rodák z Pukanca. Film, ktorý i pri značných nedostatkoch je svojráznym dielom, má čo povedať najmä našej mládeži, ktorá nepoznala hrôzy szalasiovského fašizmu z vlastných skúseností. Možno ho účinne využiť k výchove socialistického vlastenectva a proletárskeho internacionalizmu.

Takáto aktualizácia napríklad v Bratislave alebo Martine, kde je nepomerne väčšie množstvo významnejších regionálnych prvkov, by iste nebola účinná. Avšak u nás treba využiť prítulnosť pracujúcich a najmä mládeže k svojmu rodnému kraju i v tejto výchovnej oblasti. Vyzdvihovanie regionálnych prvkov v literatúre nám pomôže cez rodný kraj pestovať lásku k literatúre a láskou k literatúre znásobovať lásku k rodnému kraju. Treba si len želať, aby sa všetci vlastivední pracovníci zamysleli nad možnosťami, ktoré regionalizmus v našom okrese má a aby sa stali jeho múdrymi využívatelmi na prospech celej našej socialistickej spoločnosti.

P O Z N Á M K Y

- 1 Ján Stanislav: Dejiny slovenského jazyka, Bratislava 1957, III., texty, str. 53
- 2 Slovenská vlastiveda, Bratislava 1948, V., Literatúra a jazyk, str. 44

- 3 Rudo Brtáň: Históriacké piesne, Bratislava 1953, str. 57
- 4 Tamže, str. 110
- 5 Čítanka pre 9. ročník, Bratislava 1954, str. 46
- 6 Časopis Rozhlas a televízia, 1961, číslo 36, str. 4
- 7 Imrich Kotvan: Bernolákovci, Trnava 1948, str. 88, 94, 95, 97 a 99
- 8 Imrich Kotvan: Bibliografia bernolákovcov, str. 185 a 262
- 9 Ján Hollý: Svatopluk, Bratislava 1956, str. 86
- 10 Rudo Brtáň: Osudy Janka Kráľa, Martin 1946, str. 46
- 11 Daniel Rapant: Slovenské povstanie roku 1848-1849, Martin 1937, diel. I., časť 2., dokumenty, str. 235
- 12 Janko Kráľ: Súborné dielo, Bratislava 1959, str. 90
- 13 Ján Poničan: Divný Janko, Bratislava 1949, str. 18
- 14 Mikuláš Gašparík: Ján Palárik a jeho boj o demokracizáciu slovenského národného života, Bratislava 1952, str. 27
- 15 Tamže
- 16 Tento údaj má viac-menej legendárny charakter. Nie je overený prameňmi.
- 17 Bohumil Haluzický: Božena Němcová a Slovensko, Bratislava 1952, mapová príloha
- 18 Dilo Boženy Němcové, XI, Putování po Slovensku, Praha 1929, str. 77, 81 a 88
- 19 Elena Maróthy — Šoltéssová: Sedemdesiat rokov života, autobiografická rozprava, Martin 1925, str. 48—49
- 20 Martin Kukučín: Dedinský román, HK, Martin 1952 str. 22
- 21 Martin Kukučín v kritike a spomienkach, Bratislava 1957, str. 197—204
- 22 Tamže, str. 200
- 23 Zdena Ančík: Putovanie Jaroslava Haška po Slovensku, časopis Kultúrny život, 1955, číslo 11, str. 3
- 24 Jaroslav Hašek: Spoved z Maďarie, tamže
- 25 Okresný archív v Leviciach, fond Učiteľský ústav, maturitný katalóg z roku 1921
- 26 Okresný archív v Leviciach, fond Okresný úrad, číslo: 1091/1925 prez.
- 27 Okresný archív v Leviciach, fond Učiteľský úrad, osobné spisy profesorov
- 28 Okresný archív v Leviciach, Zoznam prameňov k dejinám robotníckeho hnutia a KSČ

VLASTIVEDNÁ PRÁCA V NAŠOM OKRESE

Naša vlasť potrebuje ľudí vzdelaných a ušľachtilých, ktorí sú ochotní pre jej dobro prinášať i osobné obete. Vo vlastivednej práci sa naskytá veľké pole pôsobnosti pre všetkých tých, ktorým leží na srdci osud a dobro nášho ľudu, nášho národa, ktorí pre jeho lepší život chcú obetavo pracovať.

Vlastivedná práca pomáha pri rozumovej, mravnej, estetickej a telesnej výchove ako zložkách jednotného výchovného procesu. Ten, kto chce vykonávať vlastivednú prácu, musí si osvojiť aspoň základné poznatky rozličných vied. Musí sa zaoberať problémami rozličných vied, ako je história, botanika, zoológia, archeológia, národopis atď. Vlastivedná práca obohacuje teda človeka množstvom nových cenných vedomostí, rozširuje jeho vzdelanie a súčasne rozvíja jeho myslenie, pomáha pri utváraní dialekticko-materialistického svetonáhľadu ľudí.

Vlastivedná práca v našom okrese začala sa rozvíjať hneď v prvých rokoch po oslobodení. V roku 1949 bol založený pri tunajšom múzeu vlastivedný krúžok pod názvom „Priatelia múzea“. Krúžok pod vedením vtedajšieho riaditeľa Pavla Huljaka rozvíjal peknú a bohatú činnosť. Členovia krúžku usporadúvali rôzne výlety do okolia okresu za účelom poznania prírodných krás a historických pamiatok okresu. Prevádzali záchranný zber archeologického a prírodovedného, najmä mineralogického materiálu. Na základe skúseností usporadúvali potom rôzne prednášky z archeológie, histórie, ako aj z vývoja prírody.

Činnosť krúžku začala byť počase samoučelná. Členovia krúžku začali usporadúvať pamätne večery, na ktorých si pripomínali činnosť niektorých bývalých verejných levických činiteľov. Časom sa však na programoch pamätných večerov objavili aj mená takých činiteľov, ktorí pre pracujúcich nášho okresu a mesta nič dobrého neurobili.

Činnosť krúžku v tomto smere zastavil novoprišlý pracovník s. profesor Ján Kováčik, ktorý prevzal aj funkciu riaditeľa. Súruh Kováčik ako riaditeľ múzea začal prácu krúžku usmerňovať so zameraním na záchranu a poznávanie našich pamiatok a na program pamätných večerov navrhoval ľudí, ktorí sa zaslúžili o terajšie naše zriadenie. Vlastivedná práca v krúžku začala sa preorientovávať, ale členovia krúžku, ktorí dovtedy vyvíjali veľkú aktivitu pri usporadúvaní spomienkových večerov, začali ochabovať a pomaly opúšťali krúžok. Práca v tomto smere nevyhovovala ich spoločenskému zameraniu, ktoré nemalo nič spoločného s úlohami, ktoré sa razili v našich múzeách v súvisi s prevýchovou pracujúceho človeka na základe vedeckého materializmu. Ostali len členovia, ktorým ležal a leží na srdci osud a dobro nášho ľudu, nášho národa, ktorí pre jeho lepší, krajší a spravodlivejší život chcú obetavo pracovať. Je ich málo, ale za ich obetavú prácu, ktorú aj teraz prevádzajú im i touto cestou ďakujeme.

Okrem uvedeného krúžku pracovníci Tekovského múzea zorganizovali z mládeže dva vlastivedné krúžky: jeden pri Okresnom pionierskom dome v Leviciach — so zameraním na históriu mesta a ďalší pri múzeu zo žiakov JSS so zameraním na poznávanie rastlínstva okresu. Činnosť týchto krúžkov sa len pomaly rozvíjala. Tento školský rok, práca krúžku žiakov SVŠ v Leviciach sa zintenzívnila. Krúžok sa od múzea odčlenil a pričlenil sa ku SVŠ. Vlastivedný krúžok pri SVŠ previedol dve exkurzie. Prvú exkurziu urobil na sídlisťe Krivín pri obci Psiare pod vedením vedúceho krúžku súdr. profesora Žitnianskeho a druhú do okolia Pukanca pod vedením ss. Kováčika, samostatného odborného pracovníka TM, profesorov Žitnianskeho, Drahoša a prof. Šurdovej.

Tretí vlastivedný krúžok mládeže vznikol pri Osvetovom dome v Želiezovciach. Členovia tohto

krúžku (žiaci SVŠ) pod vedením s. učiteľa Pavla Kohúta si určili za úlohu napísať dejiny mesta Želiezoviec ako aj dejiny jednotlivých obcí v okrese. Činnosť krúžku v minulom školskom roku bola veľmi bohatá a plodná. Členovia po obciach okresu zbierali materiál o históriu obcí od starých občanov. Súčasne robili výpisky z kroník na obciach, a takto nazbieraný materiál spoločne v krúžku spracovávali a spracovávajú. Získaný materiál si dopĺňali štúdiom archívov v Leviciach, Želiezovciach, Šahách a v tunajšom Tekovskom múzeu. Podľa zistenia u s. prof. Pavla Kohúta, ktorý celú prácu vedie a usmerňuje, majú dejiny mesta Želiezoviec spracované a pripravené do tlače. V započatej práci pokračujú zbieraním materiálu o vzniku obcí.

Je to chválihodná práca vedúceho krúžku, ktorý svoj voľný čas venuje na zachytenie dejín jednotlivých obcí v našom okrese. Po spracovaní majú dejiny slúžiť ako učebná pomôcka pri vyučovaní o histórii nášho okresu. Táto práca má nesmiernu cenu aj pre samotných členov krúžku, ktorí si takto rozširujú vedomosti nielen o všeobecné dejiny, ale aj o dejiny regionálne (okresu).

Priali by sme si, aby naši učitelia zakladali vlastivedné krúžky aj na ostatných našich školách v okrese. Nemusí každý vlastivedný krúžok začínať písaním regionálnych dejín, lebo je to jednoducho ťažké, a nie vždy zdolatelné pre žiakov, a najmä pre žiakov ZDŠ. Náplň vlastivedných krúžkov môže byť rôznorodá a pri tom zaujímavá. Náplň práce pre vlastivedný krúžok sa plánuje a vyplýva zo záujmu členov. V jednom krúžku sa môže vytvoriť niekoľko sekcií: historická, prírodovedecká, literárna, národopisná a pod.

Natíska sa otázka, ako vlastivedný krúžok založiť? Každý začiatok je ťažký, ale keby sme sa báli ťažkostí, tak by sme sa v živote nikde nedostali a k ničomu nedopracovali. Navrhujeme preto skúsiť pre začiatok vychádzkami do prírody, na hrad, k archeologickým výkopávkam, na ktorých nenásilne oboznámime žiakov s prírodnými krásami, na hrade s históriou hradu a pri archeologických výkopávkach so životom pravekých ľudí. Môžeme začať aj prednáškami o histórii obce, mesta, prednáškou o starých obyčajoch, povestiach, o slávnych rodákoch, urobiť prechádzku po starých ľudových stavbách alebo po architektonických pamiatkach s výkladom a pod. Treba voliť najvhodnejšie a najpríťažlivejšie formy a témy podľa pomerov a záľub. Upútať žiakov k niečomu a niečim,

k čomu majú najbližšie. Pri takýchto podujatiach si treba všímať, ako ktorý žiak na čo reaguje, k čomu má trvalejší záujem a vzťah. Keď si vyhlídame podobných žiakov viac, máme jadro vlastivedného krúžku. Buď už záležať len na učiteľovi, ako na vedúcom vlastivedného krúžku, či krúžok, ako taký, bude života-schopný alebo nie.

Áká je náplň práce krúžku? Náplň práce vyplýva z hlavných úloh krúžku. Sú to: 1. štúdium, výskum a ochrana prírody, 2. štúdium histórie regiónu a ochrana historických pamiatok, 3. štúdium a výskum národopisu, 4. štúdium histórie technického rozvoja a ochrana technických pamiatok, 5. štúdium života a práce ľudu v súčasnosti, 6. vlastivedná turistika, 7. sprievodcovstvo, 8. kronikárstvo, (spolupráca s kronikárom), 9. pomoc a spolupráca s múzeami, archívmi, 10. propagácia a popularizácia.

Načrtnutím všetkých týchto úloh nemožno povedať, že každý krúžok musí vykonávať naraz vlastivednú prácu v celej jej šírke. Záleží na počte členov krúžku a na jednotlivých záľubách; na čo sa práca zameria. Môžu sa, ako som už uviedol, vytvoriť rôzne sekcie. Na školách viactriednych sa nemusia vytvárať sekcie, ale tam sa môže vytvoriť viac krúžkov s jednou sekciou ako krúžok prírodovedný, literárny, historický, archeologický, národopisný, turistický, čiže členenie, ako som uvádzal pri tvorení sekcií, a to z toho dôvodu, že tu každý krúžok môže mať svojho vedúceho učiteľa, na ktorom životaschopnosť krúžku bude závislá. Popríklad môžu vzniknúť či už v krúžku s jednou sekciou, alebo v krúžku s viacerými sekciami sekcie úzko špecializované, napr.: botanická, zoológická, geologická, mumizmatická, folkloristická a pod.

Vlastivedná práca obohacuje človeka množstvom nových vedomostí, pomáha pri osvojovaní si materialistického svetonáhľadu, preto je vlastivedná práca prvoradou úlohou a bude len na nás záležať, aby sme vlastivednú prácu správne usmerňovali nielen u dospelých ale i u mládeže. Mládež, ktorá javí záujem o vlastivednú prácu pripravuje sa plnšie a lepšie pre budúci život, a to treba všestranne podporovať.

Pracovníci Tekovského múzea sú ochotní pri zakladaní vlastivedných krúžkov na školách a závodoch všestranne pomôcť a dať podrobnejšiu náplň pre prácu v krúžkoch.

Ján Beňuch

Literatúra: Vlastivedná práca — A. Marcinková.